

A Mikulás igaz története

Sokan azt hiszik, hogy a ma ismert Mikulás alakot a kövér, fehér szakállú emberkét, aki szánkóval érkezik és ajándékokkal teli puttony van a hátán – a Coca Cola cég találta ki. Ám ez tévedés! Már az 1930-as évek előtt is ismert volt a karácsonyi reklámokon, sokkal előbb, mint Haddon Sundblom a Coca Cola illusztrátora átdolgozta volna alakját. A 19. század második felében a Téliapót különféleképpen ábrázolták. A maihoz hasonló alakját először talán az 1822-ben megjelent Clement Moore: Szt. Miklós látogatása című könyvében találjuk, amelyet Thomas Nast, későbbi kiadásában pedig Norman Rockwell grafikusok illusztráltak. Ebben a könyvben változott át fokozatosan azzá a vidám, vörös palástú mikulássá, amilyenek ma ismerjük.

Ki volt Szent Miklós?

A Mikulás igazi története Szent Miklóssal (i.sz. 270-343) kezdődik, aki Patara faluban született, amely egykor görög volt, de ma Törökország része (ma Gelemiş, Antalya tartomány, Törökország). A Mikulás a Miklós név cseh és szlovák alakja. Gazdag szülőktől született, akik járványban haltak meg, amikor Nicholas még fiatal volt. Egyik rokona nevelte, aki megismertette a kereszténységgel. Nicholas teljes örökségét a rászorulóknak, betegek és szenvedők megsegítésére használta fel.

Nikolaosz (Szent Miklós) a keleti egyházak legtiszteltebb szentje, ünnepét nyugaton a 10. század óta tartják. Törökország területén a lyciai Myrában éppen püspökválasztás volt, amikor Miklós a templomba bement, és a Szentlélek sugallatára ekkor őt választották püspökké. Miklós kultusza nem sokkal halála után kezdődött, már a 6. században templomot emelt neki Konstantinápolyban I. Justinianus császár. Csodatettei között tartják számon, hogy vihar idején megmentette egy vízbe esett tengerész életét, ezért ő az utazók, a kereskedők, a zarándokok, a tengerészek és a révkalauzok védőszentje. Amikor városát éhínség sújtotta és egy gonosz hentes három kisgyermeket megölt, hogy húsvatát kimérje, Miklós leleplezte bűnét és a fiúkat is feltámasztotta, ezért ő a gyermekek és a diákok védőszentje is. A nevéhez fűződő leghíresebb legenda szerint élt Myrában egy

szegény ember, aki nem tudta férjhez adni három lányát, mert nem volt pénze hozományra. A dolog Miklós fülébe is eljutott, ám a püspök túl szerény volt ahhoz, hogy nyíltan segítsen. Az éjszaka leple alatt három erszényt dobott be az apának, így a lányok megmenekedtek attól, hogy örömlánynak adják őket. Nem hivatalos legenda szerint a pénzeket az ablakon dobta be, amik éppen a lányok cipőibe hullottak. Innen eredeztetik, hogy a Mikulás az ablakba kitett (és szépen kipucolt) cipőkbe hozza az ajándékokat.

Fra Angelico: A három szűz férjhez adása című festménye

343. december 6-án halt meg püspöki székhelyén, sírja ezután zarándokhellyé vált. Azóta halála előestéjén gyermekeket ajándékoznak meg, rá emlékezve. Európa számos országában és a keresztény világban még mindig december 6. az ajándékozás napja. Más országokban az ajándékozás ünnepét december 24-re és 25-re helyezték át a reformáció és a szentek tiszteletével való szembefordulás miatt. Ekkor jelenik meg az ünnepekben Christkind vagy Kriszkindli, azaz gyermek Jézus, aki szintén ajándékokat oszt. Története a 16. században kezdődött. Ebben az időszakban zajlott le a nyugati kereszténység történetének egyik legjelentősebb eseménye, a protestáns reformáció. Ezt a mozgalmat Luther Márton német teológus kezdeményezte. Luther volt az, aki kitalálta a Christkind ötletét. Luther koráig a német gyerekeknek azt mondták, hogy karácsonykor Szent Miklós hozott nekik ajándékot.

Luther a szentek tiszteletének katolikus hagyományát istenkáromlásnak tekintette, mivel azt állította, hogy Krisztuson kívül senki mást nem szabad bálványozni. Ráadásul Luthernek nem tetszett, hogy egy katolikus alak visz ajándékot a protestáns gyerekeknek. Ezért Luther úgy döntött, hogy Szent Miklóst egy másik ajándékozó alakkal, Christkinddel helyettesíti. Míg Szent Miklós december 5-én vagy 6-án, addig Christkind december 24-én, advent utolsó napján, vagyis karácsony estéjén hoz ajándékokat a gyerekeknek.

Amikor Mürát 1087-ben elfoglalták a szeldzsuk törökök, Szt. Miklós maradványait a tisztelői az itáliai Bariba vitték, ahol bazilikát építettek a tiszteletére, s ereklyéit Orbán pápa helyezte el a főoltáron. Miklós kultusza nem sokkal halála után kezdődött. Már a 6. században templomot emelt neki Konstantinápolyban I. Justinianus császár.

Régi ábrázolásokon nem kövér, hanem sovány embernek ábrázolták fekete, vagy sötét lila köpenyben. Hogy mégis ez a kis-ázsiai szent hogyan változott át, és hogyan került a sarkvidékre, annak hosszú és érdekes története van.

Hogy került a lappföldre?

Az európai kultúrkörben egyre nagyobb elismertségnek örvendő Joulupukki egy finn karácsonyi figura (télapó). A „Joulupukki” jelentése a finn nyelvben, hogy „karácsonyi kecske” vagy „yule-i kecske”; a „pukki” szó a teuton bock szóból gyökerezik. Joulupukki Finnországban szentestén viszi az ajándékokat a jó gyerekeknek. Rénszarvasok húzzák a szánkóját – amely a földön fut, s nem a levegőben röpül – és házról-házra

jár. Az ajtón megy be a házba – s nem a kéményen át –, és az első kérdése az, hogy „laknak-e itt jó gyerekek?”

Szt. Miklós ünnepét az európai kereszténység körében egészen a 16. századig december 6-án tartották, ám a reformáció hatására a legtöbb protestáns országban fokozatosan eltűnt, Hollandia kivételével, ahol a Sinterklaas (Sint Nikolaas – Szent Miklós) néven éledt újjá. A párhuzam és azonosság persze megmaradt, mint a gyerekek védőszentje, aki ajándékokat is osztogat.

A holland Sinterklaas már nem gyalog járt, hanem a háztetők fölé lovagolt egy hatalmas fehér lóval. Csintalan mennyei segítők is voltak, akik a kéményeken keresztül hallgatóztak és így derítették ki, melyik gyerek jó, vagy rossz. Alakját összefüggésbe hozták az északi ó-germán mitológiával, tehát szerepköre mindinkább északra tolódott. Most már szakállas, köpcös és általában bundát, sőt piros bundát visel.

Az amerikai Mikulás

A polgárháborút követően Amerika keleti partja és New York City (korábban Új Amszterdam) tele volt holland telepésekkel, akik érdeklődést mutattak a holland szokások, és velük együtt Szent Miklós iránt, de csak a 19. század elején jelent meg körükben a Sinterklaas alakja, és így megszületett az amerikai Mikulás, a Santa Claus.

Sinterklaast azonban nem szabad összetéveszteni a Mikulással. Sinterklaas Spanyolországban él és csak az ünnepek alkalmával a St. Nicolaas hajóval Amszterdamba vitorlázik ajándékaival és két segítőjével, akik közül az egyiknek a neve Amerigo. A Sinterklaas másik segítője Zwarte Piet (Fekete Péter), aki egy mindenes, részben bohóc, részben artista, és segít Sinternek kideríteni, hogy melyik gyerek kapjon édességet, aranyat vagy játékot, és melyik kapjon virgácsot vagy szemet. Pietet beborítja a kéményekből származó korom, mert ő az, aki lemászik és visszamászik a kéményekbe, miközben a Mikulás zsákját cipelő Amerigo elegánsan és tisztán várakozik a tetőn.

1804-ben John Pintard, befolyásos hazafi megalapította a New York-i Történelmi Társaságot, és Szent Miklóst a város védőszentjévé tette. 1810 december 6-án a társaság rendezte meg az első Szent Miklós ünnepet. Pintard megbízta Alexander Anderson művészt, hogy rajzoljon képet a szentről. Anderson továbbra is egyházi alakként mutatták be, és egyértelműen ajándékokat is ábrázolt vele kapcsolatban. A gyerekek jutalmazására szánt ajándékokat a kandalló szélére helyezett harisnyákba helyezte. Hogy miért? Mert Szt. Miklós, az amerikai Sancte Claus a kandalló kéményébe dobta be ajándékait, amik azután az odahelyezett harisnyákban landoltak.

John Pintard megbízásából Alexander Anderson Szent Miklós nyomtatása (1810)

1809-ben egy bizonyos Washington Irving amerikai író, publicista könyvecskét írt a Mikulásról, amelyben a szent püspököt vidám figurának állította be, aki rénszarvas szánon repked, és úgy hordja az ajándékokat a gyerekeknek. A Mikulás imázsának további alakításában nagyon jelentős szerepe volt Clement Moore „Szent Miklós látogatása” című verses könyvének, amely 1822-ben jelent meg New Yorkban. Később, nagyobb példányszámban „Karácsony előtti éjszaka” címen aratott igazán sikert.

Moore és Irving történetei még az amszterdami tradíciót követve a német és skandináv Odin legendákból táplálkoztak, könyveiket pedig Anderson illusztrálta. A vidáman kacsintó, pufók, bundás Santa Claus szánját húzó rénszarvasok is ekkor kapták neveiket: Dasher, Dancer, Prancer, Vixen, Comet, Cupido, Dunder és Blixem. A Dunder és a Blixem a régi holland mennydörgés és villámlás

szavakból származott, amelyeket később a németesebb hangzású Donner és Blitzen szavakra változtattak.

A szánkót húzó és repülni tudó rénszarvasok eredetére később visszatérünk.

Illusztrációk Clement Moore „Szent Miklós látogatása” című verses könyvének 1864-es kiadásából

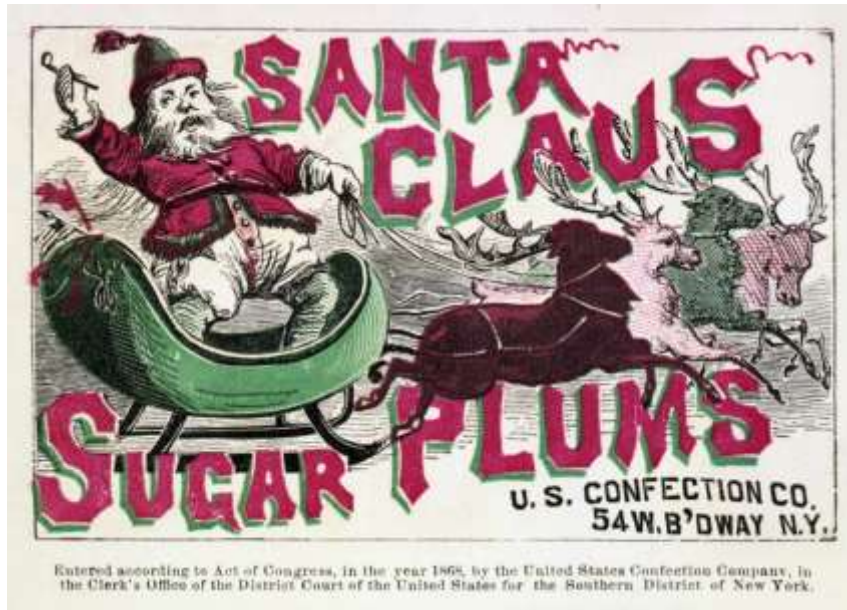
Idővel egyre több helyen és egyre több reklámplakáton szerepelt a Mikulás figura. Thomas Nast német származású amerikai karikaturistának köszönhetjük a Mikulás modern változatának megszületését. Első ilyen rajza a Harper's Weekly 1863-as számában jelent meg a „karácsonyi fenyő” nevű illusztráció részeként. Később Nast lerajzolta a Mikulás északi otthonát, a játékgyárat és benne az óriási könyvet, amelyben minden jó és rossz gyerek neve szerepel. Ám ekkor a Mikulás bundája még nem piros, hanem különféle színekben – kék, zöld és sárga – színekben jelenik meg.

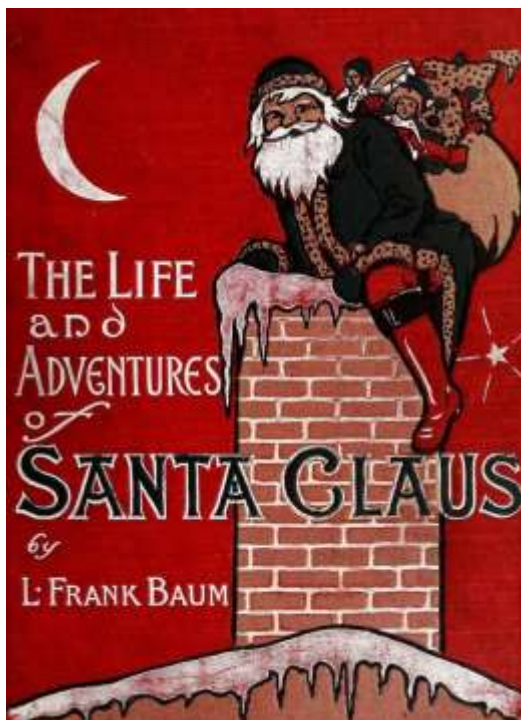
Thomas Nast "A Christmas Furlough" rajza, a Harper's Weekly 1863-as számának címlapján.

Megjelenik a piros Mikulás

A legelső piros bundás ábrázolást egy cukrászda 1868-as cukros szilva reklámján láthatjuk:

1902-ben jelent meg Frank Baum (az Óz szerzője) „Santa Claus élete és kalandjai” című könyve, amely nagyban hozzájárult a Mikulás legendájának népszerűsítéséhez.

Baum könyve első kiadásának borítóján azt láthatjuk, hogy még nem volt kötelező a Mikulás kabátját piros színűnek rajzolni.

Viszont ugyanabból az évből való az a Puck-plakát, amelyen már piros a Mikulás ruhája. Frank A. Nankivell rajza.

Még az első világháború korszakából származik Norman Rockwell illusztrációja az egyik ifjúsági lap 1913 decemberi számának címlapján. Piros kabát, fehér prém, bojtos sapka, nagy szakáll, stb. Pont olyan, mint egy mai Mikulás.

Távolkeleti sikereket is elkönyvelhet magának a Mikulás, Plakáton szerepelt Japánban 1918-ban. De eljutott Ausztráliába is, ahol az ottani nyári hőségben sem akar megválni hagyományos téli öltözékétől.

Japán újság illusztrációja 1918-ból.

Ausztráliában a strandon köszöntik a Mikulást

A Coca Cola Mikulása

Az 1930-as évek elején az egyre nagyobb forgalmat lebonyolító Coca-Cola Company elképesztően sikeres dolgot talált ki. Tudjuk, hogy a jéghideg Coca Cola remek ital a nyári hőségben. Ige, de hogyan lehetne eladni a téli hidegben? Például úgy, hogy a terméket összekapcsolják a karácsonyi hangulattal. Megbízta hát egy tehetséges grafikus, Haddon Sundblomot, hogy a Mikulás figurájával rajzolt plakátokon népszerűsítse a Coca Colát. Haddon Sundblom – az egyébként skandináv ősökkel rendelkező amerikai grafikus – a Michigan állambeli Muskegonban született. Az Amerikai Művészeti Akadémián tanult. Leginkább reklámmunkáiról, konkrétan a Mikulás-reklámról emlékeznek rá. Ő volt az, aki a húszas években a The Coca-Cola Company számára piros kabátban rajzolta meg a Mikulást. A cég 1931-től a mai napig használja Sundblom Santa Claus kedves, nagypapás figuráit. Annyira népszerű volt, hogy gyakran Sundblomot tartják a Mikulás modern képének megalkotójaként, és nagyban hozzájárult annak a legendának a kialakulásához, miszerint a Coca-Cola találta ki a modern – és piros – Mikulás képét.

Repülő rénszarvasok

A régi germánok a december 24-éről 25-ére virradó éjjel máglyákat gyújtottak, hogy elűzzék az év leghosszabb éjszakájának sötétségét. Lakóhelyüket az elpusztíthatatlan élet jelképeivel; örökzöld lombokkal, fagyönggyel és fenyőágakkal díszítették. Ennek maradványa a karácsonyi fenyőfa felállításának a múlt században nálunk is felújított szokása, a rajta lobogó gyertyák pedig a sötétséget

elűző ősi máglyák maradványai. A karácsonyfa ágaira festett fenyőtobozokat, almákat, süteményeket, cukorkákat és gombákat akasztottak. A mi karácsonyi díszünk között is több, üvegből készített piros gomba található, fehér pettyekkel. Ha az ember a karácsonyra és az évnek erre az időszakára gondol, azonnal elképzei a piros-fehér színeket, az ajándécsomagoló papíroktól kezdve a karácsonyi pulóverekig és persze a Mikulás híres piros-fehér öltözékéig. Ennek az ünnepnek és az azt övező hagyományoknak kapcsán egyértelmű a piros-fehér színek használata. Vajon mi az összefüggés ezek, és a repülő rénszarvasok között?

A Mikulás archetípusa több száz, ha nem több ezer évre datálható, és még a legkiszámíthatatlanabb helyeken és időkben is megtalálható. A lappföldi, a szibériai és az északi-sarkvidéki területeken december végén a sámánok varázsgombával teli zsákkal ajándékozták meg a helyiek otthonát.

A Mikulás a sámán modern megfelelője, aki tudatmódosító növényeket és gombákat fogyasztott, hogy kapcsolatba lépjen a szellemvilággal. A történet - szerint egészen néhány száz évvel ezelőttig - ezek a gyakorló sámánok vagy papok kapcsolatban álltak a szellemvilággal – állítja John Rush antropológus. Az ősi szokásnak megfelelően az Amanita muscaria (a szent gombát) gyűjtötték, megszáritották, majd a téli napfordulókör ajándékba adták. Az Amanita muscaria az egész északi féltekén megtalálható tölvelevelűek és nyírfák alatt, akárcsak az ajándékok a karácsonyfa alatt.

Az Amanita muscaria a galócafélék közé tartozik, mérgező, de nem halálos. Fogyasztása enyhe rosszullet mellett hallucinációkat kelt az emberekben. Ez lehet az oka annak, hogy az régi sámánok a friss Amanita muscaria a tartósítás érdekében faágakra akasztották száradni, akárcsak mi a karácsonyfa színes díszeit.

A Mikulás repülő rénszarvasai hasonló kapcsolatban állnak az Amanita muscaria gombával. A rénszarvasok általában egész Európában és Szibériában elterjedtek és jórészt házasították őket. És csakúgy, mint e területek emberei, ők is gombát fogyasztottak. Donald Pfister, a Harvard Egyetem biológusa szerint a gombát lenyelő szibériaiak azt hallucinálhatták, hogy a legelő rénszarvas valóban repül. A kutatások kimutatták, hogy a rénszarvasok valóban nagyon kedvelik az Amanita Muscariaért. Az állatok szándékosan keresik élőhelyükön a fehér foltos vörös gombát, mivel vágnak a megváltozott

tudatállapotra. Az emberek számára a gombák gyakori mellékhatása a repülés érzése, ezért érdekes a Mikulás rénszarvasairól szóló legenda, hogy tudnak repülni.

Ki hallott a rénszarvasrepülésről? Első pillantásra az ember azt gondolja, hogy milyen nevetséges, de nem az. A fentiek ismeretében kezd világossá válni, miért terjedt el az a hiedelem, hogy a Mikulás rénszarvasok húzta szánjával repül a háztetők fölött. A dolgokhoz még hozzá kell tenni, hogy Rudolf – az elöl repülő szarvas – vörös orra az Amanita muscaria jelképezhette.

Mikulás és a Krampusz

Szent Miklós életéről általában csak jó és szép dolgokat olvashatunk. Szeretet töltötte el szívét, segített a szegényeken és az elesetteken, ajándékokat osztott a gyerekeknek. Ám mind e mellett nagyon igazságszerető, és ha kellett harcias is volt. Például összeverekedett a hóherral, aki három ártatlan embert akart kivégezni. Az első nikaiai zsinaton megpofozta egyik ellenlábását.

A Mikulás, vagy Santa Claus alakjához csak a 19. században csatlakozott két segítőt. Amerigo és Piet, a két színes bőrű fiú abban voltak segítségére, hogy kiderítették, melyik házban laknak jó, és melyikben rossz gyerekek. A jók ajándékokat és édességeket kaptak, a rosszak pedig fűzfavesszőből készült virgácsot és széndarabokat. De igazában büntetésről vagy megfélemlítésről nem volt szó.

Ugyanakkor itt Európában is megjelent egy ijesztő társa, a Krampusz. Jó voltál idén? – kérdezi a Mikulás. Ha nem, akkor talán alapos okod lehet az aggodalomra, mert a jóindulatú Mikulás helyett a Krampusz fog meglátogatni. A németül beszélő alpesi folklórban népszerű Krampusz alakja ördögszerű szarvakat viselő lény, aki a rosszul viselkedő gyerekeket bünteti a karácsonyi időszakban. A történészek nem tudják biztosan a Krampusz alak

pontos eredetét, de úgy gondolják, hogy hasonlóan a Mikuláshoz, a Krampusz a pogány folklórban megelőzi a kereszténységet, amely a norvég és az alpesi hagyományokból, valamint a germán pogányságból fakad. Mint sok legendás karakter, köztük maga Szent Miklós, a Krampusz ellentéte az idők során az egyes régiókban különböző fejlődésen esett át, ám Krampusz e közben mindig a fény sötét egyensúlyát képviselte, mintegy harmóniát teremtve a jó és a rossz között. Úgy 300 évvel ezelőtt a Krampusz Szent Miklós segítőtársa lett. December 5. és 6. éjszakáján Szent Miklós sétál, apró ajándékokat hagyva a jól nevelt gyerekek cipőjében és csizmájában. Szorosan mögötte jön Krampusz, aki egy faágat hagy a nevetlen gyerekek cipőjében. Krampusz egy köteg nyírfa botot, azaz virgácsot cipel, amivel különösen rossz gyerekeket meg is üti. A legrosszabbakat pedig begyömöszöli egy zsákba, és elvonszolja őket a pokolba, ahol egy évig kell tartózkodniuk. A Krampusz-szerű alakok és a Mikulás együtt, egyfajta ítéletnapot tartottak a gyerekeknek. Más pogány hagyományokkal együtt a Krampusz is összefonódott a karácsonnyal, ahogy a kereszténység elterjedt Kelet-Európában.

A Krampusz hagyomány népszerű olyan országokban, mint Németország, Ausztria, Magyarország, Szlovénia

és Csehország. A név a német krampen szóból származik, azaz karom. Rémes, tébolyult arca van, vérekes szemekkel. Teste fekete és szőrös. Óriási szarvak vannak a fején, ami félig kecske, félig démon származására utal. A legenda szerint Krampusz a skandináv Hel istennő fia, Helheim (a holtak skandináv birodalma) uralkodója. Loki legfiatalabb lányát, Helt úgy írják le, mint borzalmas dög, olyan mint egy zombi, aki félig él, félig halott, hátborzongató arckifejezéssel.

A pogány hagyomány szerint az emberek, többnyire fiatal férfiak krampusznak öltöztek, hogy elriasszák a téli szellemeket, és a félelmetes hegyi démonokat, akik szerették riogatni az embereket. Sötét bundában és faragott maszkokban vonultak végig a falvakon, kiabálva, csörömpölve, minél nagyobb zajt keltve. Ezt a szokást gyakran az év leghosszabb éjszakáján, a téli napfordulón gyakorolták. Sőt Ausztriában és Németországban mind a mai napig gyakorolják.

Ezekben az országokban az 1800-as évektől gyártanak és küldözgetnek egymásnak az emberek úgynevezett „Krampuskarten”-eket, a karácsonyi üdvözlőlapok mintájára. különösen népszerűek voltak ezek a 20. század elején, gyakran a *Gruß vom Krampus* (üdvözllet a Krampusztól) felirattal ellátva.

Gesztesi Albert

Vác, 2021.